

Eierzoeker in de Brabantse Kempen: Bernardus van Dooren (1908-1988)

Nest Grauwe Kiekendief, Riethoven NB, 12 juni 1937 (foto: Bernard van Dooren). *Montagu's Harrier nest, 12 June 1937.*

Johannes (Jan) van Dooren & Justin J.F.J. Jansen

Oude, bewaarde collecties van vogels en eieren uit een bepaalde streek kunnen ons veel vertellen over wat er decennia geleden op regionaal niveau in ons land aan broedvogels voorkwam. Eén van die collecties is die van Bernardus van Dooren. Hij werd op 6 mei 1908 geboren in Waalre, in het Brabantse deel van de Kempen NB. Rond 1930-31 begon hij met het verzamelen van vogels, maar bij het aantal van 27 vogels stopte dit. Enkele van de opgezette exemplaren zijn nog in privébezit aanwezig, maar de preparaten zijn niet meer in al te beste staat. Bijzonderheden zijn Bontbekplevier *Charadrius hiaticula* (26 juli 1934, Oelre), Pestvogel *Bombycilla garrulus* (7 januari 1933, Aalst), Grauwe Klauwier *Lanius collurio* (25 juni 1934, man, Waalre & 24 mei 1931, vrouw, Zeelst) en Kuifleeuwerik *Galerida cristata* (7 juni 1931, Waalre). Na het verzamelen en opzetten van vogels besteedde Van Dooren zijn tijd vooral aan het vinden van nesten en het verzamelen van legsels. Hoewel Van Dooren niet landelijk actief was, was hij sinds 1932 wel lid van de Nederlandse Ornithologische Vereniging (NOV) en van de oölogische sectie daarvan tussen 1948 en 1956. Necrologieën door Wassenaar (1988) en

Voous (1995) behandelen slechts een deel van de ornithologische nalatenschap van Bernardus van Dooren. Een nadere beschouwing op zijn werk is daarom op zijn plaats, omdat de eiercollectie meer dan regionaal belang heeft.

Nesten zoeken

De grootste specialisatie van Bernardus van Dooren was het opsporen van legsels. In eerste instantie werd één legsel per soort verzameld. Indien bij een latere vondst een legsel met eieren met een andere grondkleur en/of tekening werd aangetroffen, nam hij dat (alleen bij markant verschil) ook mee. Zijn favoriete plek was de Strijperheide en daarnaast vooral de omgeving tussen Netersel en Strijp. Met regelmaat bezocht hij ook de Belgische Kempen.

Van alle gevonden nesten noteerde hij de details in zeven dagboeken. Dat betreft 5087 legsels in de jaren 1932-1977, waarvan hij er 693 verzamelde. De details die hij bij elk legsel noteerde omvatten een uniek registratienummer, de soort, het aantal eieren, de mate waarin deze waren bebroed, en de hoogte waarop en/of de plaats waar het nest zich

bevond. De nesten werden doorgaans gevonden door met een dunne stok van een Vuilboom *Rhamnus frangula* langs struweel te kloppen. Als er dan een vogel wegvloog lokaliseerde hij het nest zo snel mogelijk.

Van Dooren wilde ook elk nest dat door anderen werd gevonden zelf zien. Dit laatste wordt altijd vermeld in de dagboeken. De gevonden legsels werden uiteindelijk ook gedocumenteerd in een aantekeningenboek 'Broedgevallen (gevonden nesten)', waarin vermeld wordt: jaar, soort, aantal onbebroed (en onvolledig), aantal bebroed (volledig), aantal jongen, nest gezien maar niet bekeken (wat betekent: kon er niet bij komen, bijvoorbeeld te hoog of te dunne boom), plaats en waarnemer. Van Dooren maakte regelmatig herhaalbezoeken aan de door hem gevonden nesten.

Het jaar 1953 was een uitschieter met maar liefst 327 gevonden legsels (tabel 1). De laatste tien nieuwe soorten waarvan nesten werden gevonden waren Stormmeeuw *Larus canus*, Lepelaar *Platalea leucorodia* (beide 1960), Goudhaantje *Regulus regulus* (1961), Duinpieper *Anthus campestris* (1963), Hop *Upupa epops*, Bijeneter *Merops apiaster* (beide 1964), Turkse Tortel *Streptopelia decaocto* (1965), Baardmanetje *Panurus biarmicus* (1968), Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca* (1973) en Boomklever *Sitta europaea* (1976).

Bernard van Dooren (1908-1988), portret. *Portret of Bernard van Dooren.*

Eiercollectie

Bernardus van Dooren had een eiercollectie welke bestond uit de in kleur en schakering variërende legsels die hij tegenkwam tijdens het zoeken naar nesten. Uiteindelijk verzamelde hij van 150 soorten 693 legsels met in totaal 3227 eieren. Elk legsel werd voorzien van een voorgedrukt kaartje met een uniek legselnummer en vermelding van de soort, vinddatum en vindplaats. Op een extra kaart werden de legselgegevens genoteerd, zoals bebroed, onbebroed, biotoop (plaats van nest) en vinder. Zwaar bebroede legsels werden niet verzameld.

Nagenoeg alles werd door hem zelf verzameld, met name in de Kempen, zowel de Nederlandse als de Belgische zijde. Maar liefst 534 legsels komen uit de provincie Noord-Brabant, waarbij Waalre (174), Dommelen (49), Leende (49) en Netersel (44) het best zijn vertegenwoordigd. Van buiten de Kempen bevat de collectie 30 Noord-Brabantse legsels, respectievelijk uit De Rips (1), Gewande (2), Olland (18) en Veghel (9). Van buiten Noord-Brabant zijn er 72 Nederlandse legsels, afkomstig uit Limburg (15) en uit plaatsen zoals Callantsoog NH, Kampen Ov, Nieuwkoop ZH, Scheelhoek ZH, Stellendam ZH en Vianen ZH. Het grootste deel van de legsels in België (55) is afkomstig uit de Kempen en een klein deel komt uit de Ardennen.

Niet minder dan 36 legsels van Koekoeken *Cuculus canorus* zijn opgenomen, van 11 waardvogels. Als bijzonderheden zijn Duinpieper (9 juni 1963 Schandelo, Limburg), Europese Kanarie *Serinus serinus* (13 mei 1952 en 25 mei 1953 Maastricht, Limburg), Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* (23 mei 1948 Soerendonk, 23 mei 1949 Dommelen en 26 mei 1950 Waalre), Havik *Accipiter gentilis* (18 april 1933 Otterlo), Kempmaan *Philomachus pugnax* (25 mei 1937 Netersel, 17 mei 1947 Lage Mierde), Korhoen *Lyrurus tetrix* (22 mei 1949 Leende, 6 mei 1955 Mierlo) Kuifleeuwerik (7 legsels), Ortolaan *Emberiza hortulana* (6 legsels) en Woudaap *Ixobrychus minutus* (17 juni 1944 Waalre, 17 juni 1954 Nieuwkoop) vermeldenswaardig. Met name de verzamelde variatie in eieren van Boompieper *Anthus trivialis*, Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*, Kleine Karekiet *Acrocephalus scirpaceus* en Geelgors *Emberiza citrinella* hadden Van Doorens bijzondere aandacht, en de verzamelde variatie is groot in vorm en kleur.

Ringen

Van Dooren was één van de eerste Brabanders die zich gericht met het ringen van vogels bezighield. Beïnvloed door Broeder Agatho (Wilhelmus Frankevoort, 1909-1979), begon hij met het ringen van nestjongen in de Kempen (30 juli 1947 was de datum van de eerste ringmelding). Enkele jaren later ging hij over tot het vangen van vogels met mistnetten of slagnet. Er zijn 10 ringbandmappen waarin alle 55 811 geringde vogels (149 soorten: 12 604 pullen en 43 207 volgroeide vogels) staan genoteerd welke van 1947 tot 1985 werden geringd. Daarvan werden er 728 teruggemeld door

GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS
24-5-1950	5-5-1951	15-5-1954	2-5-1955	12-5-1957
LEENDE	WAALRE	DONHELEN	DONHELEN	WAALRE
GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS
17-5-1950	29-5-1950	2-5-1955	1-5-1957	27-5-1958
WAALRE	WAALRE	WAALRE	WAALRE	DONHELEN
GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS	GEELGORS
8-5-1952	10-6-1950	20-5-1950	4-5-1956	12-5-1958
WAALRE	WAALRE	LEENDE	WAALRE	WAALRE

Eierdoosje met 15 legsels van Geelgorzen. Egg collectors box with 15 Yellowhammer broods.

Bernard van Dooren

Nest Watersnip, Riethoven NB, 5 mei 1932. *Common Snipe nest, 5 May 1932.*

anderen. Deze ringgegevens zijn aanwezig bij het Vogel-trekstation. Voorbeeld van zijn ringsuccessen zijn de aantallen uit het jaar 1953: Koekoek (3), Grauwe Gors *Emberiza calandra* (3), Rietzanger *Acrocephalus schoenobaenus* (23), Blauwborst *Luscinia svecica* (18), Roodborsttapuit *Saxicola rubicola* (56) en Grauwe Klauwier (5). Bijzondere vangsten waren twee Waterpiepers *Anthus spinoletta* (Elshouters, Waalre, 3 november 1973 en 26 oktober 1973). Ook een bijzondere vangst was het vrouwtje Woudaap dat op 8 juli 1972 het mistnet invloog op de Malpie, Valkenswaard.

Samenvatting en conclusie

Bernardus van Dooren dicht het gat in kennis van ornithologie in De Kempen, na het overlijden van de valkeniers Bots en Mollen in de jaren dertig, en na de glorieperiode van de Britse verzamelaars die er in de negentiende eeuw actief waren (Jansen & Vlek 2010, Jansen 2011, 2012 en 2015). De gevonden en/of verzamelde legsels illustreren hoe de vogelstand in de Nederlandse en Belgische Kempen er vanaf de jaren dertig voor stond. Door uitgebreid details te noteren van legsels was hij zowaar een voorloper van het nest-

kaartenproject van Sovon. Niet minder dan 24 legsels van inmiddels in Nederland zeldzame of vrijwel uitgestorven broedvogels zijn goed gedocumenteerd (met ecologische informatie). Ook betreft de eierverzameling van Van Dooren een van de laatste grote privécollecties in Nederland. Met name de grote variatie in legsels in kleur en vorm kunnen ons helpen om gaten in onze huidige kennis te dichten. Deze verzameling zal worden ondergebracht in Naturalis te Leiden.

Dankwoord

Informatie van het gesprek dat prof. Karel H. Voous met Jan van Dooren had op 25 april 1990 werd verwerkt in *In de ban van vogels* (Voous 1995). Een brief van Jan van Dooren aan Ruud Vlek van 16 mei 2011 was een aanvullende bron van informatie. Gerard Ouweneel en Frank de Miranda van de landelijke Werkgroep Ornithologisch Erfgoed hebben zich vervolgens ingespannen om contact te leggen met Jan van Dooren, daarvoor onze hartelijke dank. Frank de Miranda, Ruud Vlek en Romke Kleefstra voorzagen eerdere versies van dit artikel van commentaar.

Tabel 1. Aantal legsels gevonden door Bernard van Dooren 1932-1977. *Number of nests found by Bernard van Dooren 1932-1977.*

jaar <i>year</i>	aantal soorten <i>number of species</i>	aantal nieuwe soorten <i>number of new species</i>	totaal aantal soorten in de tijd <i>cumulative number of species</i>	aantal nesten <i>number of nests</i>	totaal aantal nesten <i>cumulative number of nests</i>
1932	5	5	5	5	5
1933	23	23	28	30	35
1934	18	10	38	26	61
1935	29	11	49	54	115
1936	30	10	59	58	173
1937	33	5	64	62	235
1938	40	2	66	81	316
1939	29	2	68	49	365
1940	32	2	70	48	413
1941	29	2	72	57	470
1942	26	4	76	36	506
1943	14	-	76	18	524
1944	31	6	82	39	563
1945	15	-	82	23	586
1946	45	5	87	78	667
1947	56	5	92	147	811
1948	56	2	94	205	1016
1949	65	3	97	220	1236
1950	59	3	100	208	1444
1951	77	7	107	256	1700
1952	73	10	117	214	1914
1953	66	1	118	327	2241
1954	66	3	121	210	2451
1955	69	1	122	272	2723
1956	61	2	124	237	2960
1957	49	-	124	187	3147
1958	47	1	125	149	3296
1959	50	-	125	149	3445
1960	56	2	127	176	3621
1961	43	1	128	107	3728
1962	41	-	128	179	3907
1963	47	1	129	131	4038
1964	48	2	131	200	4238
1965	39	1	132	172	4410
1966	31	-	132	67	4477
1967	38	-	132	80	4557
1968	43	1	133	82	4639
1969	38	-	133	82	4721
1970	34	-	133	44	4765
1971	32	-	133	76	4841
1972	20	-	133	35	4876
1973	29	1	134	54	4930
1974	43	-	134	104	5034
1975	9	-	134	13	5047
1976	13	1	135	14	5061
1977	16	-	135	26	5087

LITERATUUR

- van Erve E.J.H., H.K.M. Moller Pillot, A.B.L.M. Wittgen, S. Braaksma, W.H.T. Knippenberg & V.E.M. Langenhoff 1967. Avifauna van Noord-Brabant. Uitgeverij Van Gorcum, Assen.
- Jansen J. 2011. De vogelverzameling van Pastoor Beckers. Limburgse Vogels 21: 83-87.
- Jansen J.J.F.J. 2012. William Bridger (1832-1870), collector of birds eggs in Australia and the Netherlands. Archives of Natural History 39: 174-176.
- Jansen J.J.F.J. 2015. Frans van Baar, eierzoeker en beschermer van De Peel. Het Vogeljaar 61: 18-26.
- Jansen J.J.F.J. & R.J.J. Vlek 2010. Joseph Baker, een Engelse vogelverzamelaar in Nederland in het midden van de negentiende eeuw. Limosa 83: 176-181.
- Vooijs K.H. 1995. In de ban van vogels. Uitgeverij Scheffers, Utrecht.
- Wassenaar R.D. 1988. In memoriam, B. van Dooren. Op het Vinkentouw 52: 17.

Een groot deel van de verzamelde legsels is ingevoerd op Waarneming.nl (Bernardus van Dooren: <https://waarneming.nl/user/view/156799>).

Bijzonder geachte waarnemingen (gevonden maar niet verzamelde legsels, vangsten en andere waarnemingen zoals opgetekend in de dagboeken) zijn terug te vinden in het historische waarnemingenarchief van Justin Jansen (<https://waarneming.nl/user/view/156620>).

Johannes (Jan) van Dooren, Aarperstraat 35, 5563 BJ, Westerhoven

Justin J.F.J. Jansen, Naturalis Biodiversity Center, Leiden, Postbus 9517, 2300 RA Leiden; justin.jansen@gmail.com

---

Bernardus van Dooren (1908-1988), an egg collector in the 'Brabantse Kempen'

Historical egg collections are informative about the local breeding community occurring at that time. Bernardus van Dooren registered information on 5087 nests in 1932-1977 in the Brabantse Kempen in the South of the Netherlands. 693 nests of 150 species were collected. Van Dooren was specifically interested in egg colour variation, and he only collected nests of the same species if the eggs had a different colouration. Van Dooren was also one of the pioneers of bird ring-

ging. In total he ringed 55 811 birds (12 604 nestlings and 43 207 full grown birds).

Several of the species Van Dooren encountered have disappeared from this region or even went extinct in the Netherlands. Noteworthy to mention are Black Grouse, Little Bittern, Ruff, Montagu's Harrier, Tawny Pipit, Crested Lark, Red-backed Shrike, Ortolan Bunting and Corn Bunting.